

تدبر در حدیث و سیره معصومین (علیهم السلام) - استاد ضرابی

بسم الله الرحمن الرحيم وصلى الله على محمد وآله الطاهرين

هفدهم ربيع الاول ۱۴۴۴ مطابق با ۱۴۰۱/۷/۲۲

خجسته ميلاد پيامبر نور و رحمت محمد مصطفی (صلی الله عليه و اله)

را به پیشگاه اهلبیت عصمت و طهارت به ویژه ولی عصر و حجت حق امام زمان (عج) و به همه دوستداران و ارادتمندان به مکتب رسالت و ولایت و همه مسلمانان و ستمدیدگان و محرومین جهان تبریک و تهنیت عرض می کنم.

السلام عليك يا سيّد الأوّلين و الآخرين و السلام على أهل بيتك الطيّبين الطاهرين فأجعلني اللهم بمحمد و أهل بيته عندك و جيبها في الدنيا و الآخرة و من المقربين يا محمد يا رسول الله بأبي أنت و أمي يا نبي الله يا سيّد خلق الله إني أتوجه بك إلى الله ربك و ربي ليغفر لي ذنوبي و يتقبل مني عملي

سحر مکه صفای دگری پیدا کرد ناله سوخته دل ها، اثری پیدا کرد

کعبه می خواست که دل را ز بتان پاک کند دید فرزند خلیل و جگری پیدا کرد

قال رسول الله صلى الله عليه و آله: « خُذُوا بِحَظِّكُمْ وَ لَا تُفَرِّطُوا فِي جَنْبِ اللَّهِ فَقَدْ عَلَّمَكُمُ اللَّهُ كِتَابَهُ وَ نَهَجَ لَكُمُ سَبِيلَهُ لِيَعْلَمَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَ يَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ وَ أَحْسِنُوا كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ وَ عَادُوا أَعْدَاءَهُ وَ جَاهِدُوا فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَ سَمَّاكُمُ الْمُسْلِمِينَ لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيْنَةٍ وَ يُحْيَا مَنْ حَيَّ عَنْ بَيْنَةٍ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ فَآكُثِرُوا ذِكْرَ اللَّهِ وَ اعْمَلُوا لِمَا بَعَدَ الْيَوْمِ فَإِنَّهُ مَنْ يَصْلِحْ مَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ اللَّهِ يَكْفِهِ اللَّهُ مَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ النَّاسِ - سهم خود را گرفته و از تفريط در حق الهی بپرهیزید! خداوند کتاب خودش (قرآن) را به شما تعلیم نموده، و راه خود را به شما نشان داده تا راستگویان از دروغگویان شناخته شوند. و نیکی کنید؛ همان گونه که خداوند به شما نیکی کرده است، و با دشمنانش دشمن باشید، و در راه خدا حق جهاد را ادا کنید. او شما را اختیار کرده و شما را مسلمان نام نهاده تا کسی که هلاک می شود از روی دلیل هلاک شود و حیات زنده نیز از روی برهان باشد. و قدرت و توانی نیست مگر به خدا؛ پس زیاد خدا را یاد کنید و برای بعد از امروز تلاش کنید؛ پس کسی که بین خود و خدا را اصلاح کند، خدا بین او و مردم را کفایت خواهد نمود. » (تاریخ طبری، ج ۲، ص ۳۹۴)

موضوع تدبر:

مهم ترین پیام پيامبر رحمت (صلی الله عليه و آله) که در این خطبه از سوی خداوند متعال برای بشریت بیان می دارد چیست؟ برای توفیق در بکار بستن این تعالیم چه باید کرد؟

پاسخ اجمالی:

سخنان پيامبر اعظم (صلی الله عليه و آله) به گونه ای است که در یک سیر ترتیبی، از معرفت و عمل به هر یک از دستورات، زمینه رسیدن به معرفت و عمل به دستور دیگر، فراهم می شود؛ مثلاً در اولین

پیام (خُذُوا بِحَظِّكُمْ) که بهره مندی از دنیا به قدر کفاف و رعایت اعتدال خواسته شده (که اساس تعالیم ادیان الهی و اسلام است)، نیاز به یک برنامه الهی با احاطه علمی همه جانبه احساس و درک می شود، همچنین با عمل نمودن به آن و کوتاهی نکردن در اجرای فرامین الهی (لَا تُفَرِّطُوا فِي جَنْبِ اللَّهِ) است که شخص می فهمد حیات و هستی، تباهی و نابودی همه چیز در گرو عمل به همین دستورات است تا انسان بتواند از ربوبیت پروردگار مهربان در راه وصول به سعادت دو جهان، بهره شود؛ و نیز از معرفت و عمل به همین حقیقت است که قدر و منزلت قرآن دانسته می گردد؛ (فَقَدْ عَلَّمَكُمْ اللَّهُ كِتَابَهُ)؛ در مرحله بعد هم از معرفت به قرآن و عمل به آن به ضرورت همیشگی حضور مریبان و الگوهای عملی که معصوم از خطا و لغزش باشند، دانسته می شود (و نَهَجَ لَكُمْ سَبِيلَهُ)؛ تبعیت از الگوهای الهی نیز به انسان می فهماند که ثمره و حکمت این تعالیم الهی، این بوده است که: راستگویان (آنان که طالب هدایت اند) از دروغگویان باز شناخته شده و نیز فهمیده می شود که اساس توصیه های خدا و رسولش این است که باید نیکوکار بود همان گونه که خداوند در حق بندگان نیکوکار است، و با دشمنانش دشمن بود و در راه خدا حق جهاد را ادا کرد تا مسلمان بود آنچنان که به میزان ملاک مسلمانی، آنکه هلاک می شود از روی دلیل باشد و آنکه زنده می ماند نیز از روی برهان. (عمل به اسلام، منشأ حیات معنوی و مادی است) و اینچنین است که دانسته می شود، قدرت و توانی نیست مگر به اراده خداوند هستی بخش؛ پس باید بسیار خدا را یاد نمود و برای آخرت خود تلاش کرد و باور داشت، آنکه میان خود و خدای خود را اصلاح کند، خدا میان او و مردم را اصلاح کرده، دنیای او را کفایت خواهد نمود.»

پاسخ تفصیلی:

نکات فراوانی از کلام دربار رسول مکرم اسلام (صلی الله علیه و آله) قابل استفاده است اما می توان گفت از مهم ترین آنها:

اهمیت قرآن: رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود: «أَنَّ هَذَا الْقُرْآنَ مَادِبَةُ اللَّهِ فَتَعَلَّمُوا مَادِبَتَهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ- قرآن سفره ضیافت خدا است؛ پس تا می توانید از ضیافت او فرا گیرید!» (وسائل الشیعه، ج ۶، ص ۱۶۸) و نیز امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) می فرماید: «وَ اعْلَمُوا أَنَّهُ لَيْسَ عَلَى أَحَدٍ بَعْدَ الْقُرْآنِ مِنْ فَاقَةٍ وَ لَا لِأَحَدٍ قِلٌّ الْقُرْآنِ مِنْ غِنًى فَاسْتَشْفُوهُ مِنْ أَوْائِكُمْ وَ اسْتَعِينُوا بِهِ عَلَى لَأَوَائِكُمْ - و بدانید کسی بعد از [آشنایی با] قرآن نیازمند نباشد و قبل از [آشنایی با] قرآن بی نیاز نباشد؛ پس بهبودی از امراض خود را از قرآن بخواهید و در سختی ها از آن طلب یاری نمایید!» (نهج البلاغه، خطبه ۱۷۶) «... اللَّهُ اللَّهُ فِي الْقُرْآنِ! لَا يَسْبِقُكُمْ بِالْعَمَلِ بِهِ غَيْرُكُمْ- خدا را! خدا را! درباره قرآن! مبدا دیگری بر شما در عمل به آن پیشی گیرد.» (نهج البلاغه، نامه ۴۷) و به بیان امام سجاد (علیه السلام): «لَوْ مَاتَ مَنْ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَمَا اسْتَوْحِشْتُ بَعْدَ أَنْ يَكُونَ الْقُرْآنُ مَعِيَ- اگر همه کسانی که در میان مشرق و مغرب هستند، بمیرند، وقتی قرآن با من باشد، هراس نخواهم کرد.» (کافی، ج ۲، ص ۶۰۲)

احسان به دیگران: رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود: «أَحْسِنُ إِلَى مَنْ أَسَاءَ إِلَيْكَ- احسان کن به کسی که در حق تو بدی کرده است.» (من لایحضره الفقیه، ۴، ص ۱۷۷)

بدی را بدی سهل باشد جزا اگر مردی احسن الی من أساء

علی علیه السلام فرمود: «إِنَّ اللَّهَ عِبَادًا يَخْتَصُّهُمْ بِالنَّعَمِ لِمَنَافِعِ الْعِبَادِ فَيَقْرُهَا فِي أَيْدِيهِمْ مَا بَدَلُوهَا فَإِذَا مَنَعُوهَا نَزَعَهَا مِنْهُمْ ثُمَّ حَوَّلَهَا إِلَى غَيْرِهِمْ- خداوند بندگان را به نفع رسانی به دیگر بندگان، نعمت هایی را به

آنها اختصاص داده است و تا هنگامی که نعمت ها را بخشش می کنند، خداوند آن نعمات را در دستشان پایدار می کند و وقتی از بذل و بخشش امتناع کنند، نعمت ها را از آنان می گیرد و به کسانی دیگر تحویل می دهد.» (وسائل الشیعه، ج ۱۶، ص ۳۲۵)

برگ عیشی به گور خویش فرست کس نیارد ز پس تو پیش فرست

جهاد: در قرآن کریم می خوانیم « وَ أَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَ مِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَ عَدُوَّكُمْ- هر قدرتی دارید، برای مقابله با آنها (دشمنان) آماده سازید و [همچنین] اسب های ورزیده [برای میدان نبرد] تا به وسیله آن دشمن خدا و دشمن خویش را بترسانید.» (انفال/ ۶۰) در بیان ضرورت آمادگی و توان رزمی مسلمانان نیز می فرماید: «وَلَوْ لَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضُهُمْ بِبَعْضٍ لَفَسَدَتِ الْأَرْضُ وَلَكِنَّ اللَّهَ ذُو فَضْلٍ عَلَى الْعَالَمِينَ- و اگر خداوند بعضی از مردم را به وسیله بعضی دیگر دفع نمی کرد، زمین را فساد فرا می گرفت؛ ولی خداوند نسبت به جهانیان فضل [و لطف] دارد.» (بقره/ ۲۵۱) و در آیه دیگر می فرماید: «وَ قَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَ يَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ- و با آنها پیکار کنید! تا فتنه [و بت پرستی و سلب آزادی از مردم] باقی نماند و دین، مخصوص خدا گردد.» (بقره/ ۱۹۳) و نیز می فرماید: «وَلَوْ لَا دَفَعُ اللَّهُ النَّاسَ بَعْضُهُمْ بِبَعْضٍ لَهْذَمَتْ صَوَامِعُ وَ بِيَعٌ وَ صَلَوَاتٌ وَ مَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا وَ لَيَنْصُرَنَّ اللَّهُ مَنْ يَنْصُرُهُ- و اگر خداوند بعضی از مردم را به وسیله بعضی دیگر دفع نکند، دیرها و صومعه ها و معابد یهود و نصارا، و مساجدی که نام خدا در آن بسیار برده می شود ویران می گردد! و خداوند کسانی را که یاری او کنند [و از آیینش دفاع نمایند] یاری می کند و خداوند قوی و شکست ناپذیر است.» (حج/ ۴۰) و در آیه دیگری و عده رستگاری به مجاهدین داده، می فرماید: «الَّذِينَ آمَنُوا وَ هَاجَرُوا وَ جَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَ أَنْفُسِهِمْ أَكْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللَّهِ وَ أُولَئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ- آنها که ایمان آوردند و هجرت کردند، و با اموال و جانهایشان در راه خدا جهاد نمودند، مقامشان نزد خدا برتر است و آنها [پیروز و] رستگارند.» (توبه/ ۲۰)

زیر شمشیر غمش رقص کنان باید رفت کانکه شد کشته او نیک سرانجام افتاد

باید توجه داشت که جهاد در عرصه های مختلف مصداق عملی پیدا می کند چنانکه امام علی (علیه السلام) فرمود: «اللَّهُ اللَّهُ فِي الْجِهَادِ بِأَمْوَالِكُمْ وَ أَنْفُسِكُمْ وَ أَلْسِنَتِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ- خدا را خدا درباره جهاد با مال و جان و زبانتان در راه خدا [فراموش نکنید].» (نهج البلاغه، نامه ۴۷)

توشه برگرفتن: قرآن کریم می فرماید: «وَ قَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ وَ اتَّقُوا اللَّهَ وَ اعْلَمُوا أَنَّكُمْ مُلَاقُوهُ وَ بَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ- و نیکی برای خود از پیش بفرستید و از خداوند بترسید و بدانید که شما او را ملاقات می کنید، و به مؤمنان مژده ده.» (بقره/ ۲۲۳) در حدیث آمده است که: «إِنَّ الْجَنَّةَ قِيَعَانِ وَإِنَّ عَرَاسَهَا سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ- بهشت [فعلاً] صحرايي است خالی [بی کشت و زراعت] و ذکرهای سُبْحَانَ اللَّهِ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاللَّهُ أَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ درخت های آن است [که در این دنیا کاشته و گفته می شود و در آخرت سبز و آشکار می گردد].» (عوالی اللئالی، ج ۴، ص ۸)

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در اولین خطبه در شهر مدینه بعد از حمد و ثنای الهی فرمود: «أَمَّا بَعْدُ أَيُّهَا النَّاسُ، فَقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ... ای مردم! برای خود زاد و توشه پیش فرستید. به خدا سوگند می دانید، یکی از شما چون از دنیا رود، گوسفندان خود را بدون چوپان [و اموالش را بدون وکیل و یا نماینده] رها کند، سپس پروردگارش در حالی که بین او و بنده اش واسطه ای نیست بگوید: آیا فرستاده من نزد تو نیامد و

پیام مرا نرساند؟ آیا من به تو مال ندادم و زیاد نکردم؟ پس برای خود چه پیش فرستادی؟ آن گاه آن شخص به راست و چپ خود نظر کند و چیزی جز جهنّم مشاهده نکند، پس هر کسی قدرت دارد که صورت خود را از آتش ننگه دارد، اگر چه به سبب قطعه ای از یک خرما باشد، پس انجام دهد، و اگر کسی آن را ندارد، با سخن و کلمه پاک [عمل بفرستد]. به درستی که آن حسنه ده برابر جزا داده شود تا هفتصد برابر. «قیس بن عاصم عرض کرد: دوست دارم که اندرزهای شما به صورت اشعاری درآورده شود تا آن را حفظ و ذخیره کنیم و موجب افتخار ما باشد. رسول اکرم صلی الله علیه و آله دستور داد کسی به دنبال «حسان بن ثابت» برود؛ ولی قبل از اینکه حسان بیاید، قیس خودش که از سخنان رسول اکرم صلی الله علیه و آله به هیجان آمده بود، نصایح حضرت را به صورت شعر درآورد.» (البداية و النهایة، ج ۳، ص ۲۶۰) که سعدی می گوید:

هر دم از عمر می رود نفسی	چون ننگه می کنم نمانده کسی
ای که پنجاه رفت و در خوابی	مگر این پنج روز دریابی
خجل آنکس که رفت و کار نساخت	کوس رحلت زدند و بار نساخت
عمر، برف است و آفتاب تموز	اندکی مانده، خواجه غره هنوز

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله با بعضی از یارانش نشسته بود، گروهی از قبیله «مضر» وارد شدند که شمشیر بر کمر داشتند (و آماده جهاد در راه خدا بودند) و لباس درستی در تن آنها نبود. هنگامی که پیامبر صلی الله علیه و آله آثار نیازمندی و گرسنگی را در چهره آنها دید، رنگ صورتش دگرگون شد، به مسجد آمد و بر فراز منبر رفت، حمد و ثنای الهی بجا آورد و فرمود: "خداوند این آیه را در قرآن مجید نازل کرده است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا... وَ لَنَنْتَظِرَ نَفْسٌ مَّا قَنَمَتْ لِعَدٍ...» سپس افزود: «در راه خدا انفاق کنید پیش از آنکه قدرت از شما سلب شود، و در راه خدا صدقه دهید قبل از آنکه مانعی در این راه ایجاد گردد. آنها که دینار دارند، از دینار و آنها که درهم دارند، از درهم و آنها که گندم و جو دارند، از گندم و جو، چیزی از انفاق را کوچک نشمرید، هر چند به نیمی از یک دانه خرما باشد». مردی از انصار برخاست و کیسه ای در دست مبارک پیامبر صلی الله علیه و آله نهاد. آثار خوشحالی و سرور در صورت حضرت نمایان شد و فرمود: «هر کس سنت حسنه ای بگذارد، و مردم به آن عمل کنند، پاداش آن و پاداش تمام کسانی که به آن عمل می کنند نصیب او خواهد شد، بی آنکه از پاداش او کاسته شود، و هر کس سنت سیئه ای بگذارد، گناه آن و گناه همه کسانی که به آن عمل می کنند بر او خواهد بود، بی آنکه از گناه او کاسته شود.» مردم برخاستند؛ آن کس که دینار داشت آورد، و آنکه درهم داشت نیز درهم داد، و هر کس طعام و چیز دیگری داشت خدمت پیامبر صلی الله علیه و آله آورد، و به این ترتیب مقدار قابل ملاحظه ای کمک نقدی و غیر نقدی نزد حضرت جمع شد که در میان آن نیازمندان تقسیم شد.» (سیوطی، ج ۶، ص ۲۰۱)

چیست دنیا از خدا غافل بُدن	نی قماش و نقره و فرزند و زن
مال را کز بهر دین باشی حمل	نِعَمَ مَالٌ صَالِحٌ گفتش رسول
آب در کشتی هلاک کشتی است	آب اندر زیر کشتی پستی است

امام علی (علیه السلام) نامه ای به زیاد بن ابیه فرستاد که در آن مرقوم فرموده بود: «فَدَعَ الْإِسْرَافَ مُقْتَصِدًا وَ اَذْكُرَ فِي الْيَوْمِ غَدًا وَ اَمْسِكْ مِنَ الْمَالِ بِقَدْرِ ضَرُورَتِكَ وَ قَدِّمِ الْفَضْلَ لِيَوْمِ حَاجَتِكَ اَتَرْجُو اَنْ يُّؤْتِيَكَ اللهُ اَجْرَ الْمُتَوَاضِعِينَ وَ اَنْتَ عِنْدَهُ مِنَ الْمُتَكَبِّرِينَ وَ تَطْمَعُ وَ اَنْتَ مُتَمَرِّعٌ فِي النَّعِيمِ تَمْنَعُهُ الضَّعِيفَ وَ الْأَرْمَلَةَ اَنْ يُوَجِبَ لَكَ ثَوَابَ الْمُتَصَدِّقِينَ وَ اِنَّمَا الْمَرْءُ مَجْزَى بِمَا اُسْلَفَ وَ قَادِمٌ عَلَى مَا قَدَّمَ وَ السَّلَامُ- [ای زیاد!] از اسراف بپرهیز و میانه را برگزین، از امروز به فکر فردا باش، و از اموال دنیا به اندازه کفاف خویش نگهدار، و زیادی را برای روز نیازمندی ات [در آخرت] پیش فرست. آیا امید داری خداوند پاداش فروتنان را به تو بدهد، در حالی که از متکبران باشی؟ و آیا طمع داری ثواب انفاق کنندگان را دریابی، در حالی که در ناز و نعمت قرار داری؟ و تهیدستان و بیوه زنان را از آن نعمت ها محروم کنی؟ همانا انسان، به آنچه پیش فرستاده [و نزد خدا ذخیره ساخته]، پاداش داده خواهد شد و به سوی آنچه مقدّم داشته خواهد رفت. والسلام.» (نهج البلاغه، خطبه ۲۱)

ضرورت جلا دادن ایمان: رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ایمان را همانند لباس انسان معرفی می کند، و می فرماید: «مَثَلُ الْإِيمَانِ مَثَلُ الْقَمِيصِ تَقَمَّصُهُ مَرَّةً وَ تَتَرَّعُهُ أُخْرَى- ایمان همانند پیراهن است که شخص گاهی آن را می پوشد و گاهی از تن بیرون می آورد.» (الجامع الصغیر، سیوطی، ج ۲، ص ۵۲۷)

یعنی انسان وقتی با انگیزه الهی به سوی انجام اعمال خیر می رود، لباس ایمان در بر دارد و هنگامی که از خداوند غفلت کرده، با ترک واجبات و انجام محرمات، معصیت می کند، لباس ایمان را از وجودش کنده است. مانند عبادت؛ «الْعِبَادَةُ مَعَ أَكْلِ الْحَرَامِ كَالْبِنَاءِ عَلَى الرَّمْلِ- عبادت به همراه حرام خواری، مثل این است که فردی در شنزار [و در زمین سست] ساختمانی بنیان نهد.» (بحار الانوار، ج ۸۱، ص ۲۵۸)

«إِنَّ الْإِيمَانَ لِيَخْلُقُ فِي جَوْفِ أَحَدِكُمْ كَمَا يَخْلُقُ الثَّوْبُ الْخَلْقُ فَاسْأَلُوا اللَّهَ تَعَالَى اَنْ يَجِدَّ الْإِيمَانَ فِي قُلُوبِكُمْ- ایمان در درون شما کهنه و فرسوده می شود؛ همان گونه که لباس در تن شما کهنه می شود. پس از خدای متعال بخواهید که ایمان را در قلب هایتان تازه و نو گرداند!» (فیض القدير، ج ۲، ص ۴۱۰)

گر رضای حق همی جویی دلا	پیشه خود کن خلاف نفس را
در خلاف نفس شو ثابت قدم	تا که ره یابی باسرار قدم
تا نگردد نفس تابع روح را	کی دوا یابی دل مجروح را
باطن نفس ما چون هست کافر	مشو راضی بدین اسلام ظاهر
زنو هر لحظه ایمان تازه گردان	مسلمان شو مسلمان شو مسلمان
السلام علیکم یا اهل بیت النبوة	